

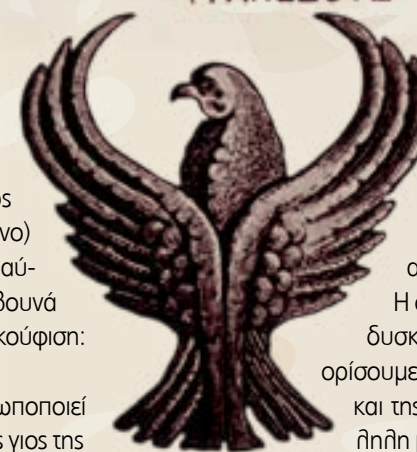

Η Παναγία Σουμελά

Ο Πόντος των Ελλήνων

ΤΡΑΠΕΖΟΥΣ

Από την εποχή του Ομήρου, «πόντος» σημαίνει θάλασσα. Θάλασσα αναπεπταμένη και πηλατιά, ανήσυχο και ανοικτό πέλαγος. Σε αρκετούς αρχαίους συγγραφείς ο όρος Πόντος ταυτίζεται με τον Άξενο (κατ' ευφημισμὸν Εύξεινο) Πόντο, την τρικυμισμένη και σκουρόχρωμη Μαύρη Θάλασσα. Αυτήν που αντίκρισαν από τα βουνά οι μύριοι του Ξενοφῶντα αναφωνώντας με ανακούφιση: «Θάλαττα, θάλαττα».

Ο Πόντος στην ελληνική μυθολογία προσωποποιεί το υγρό στοιχείο, γενικά, και παρουσιάζεται ως γιος της Γης και πατέρας του Νηρέα. Εξάλλου, η χώρα γύρω από τον Εύξεινο έχει εξέχουσα θέση σε μερικούς από τους ωραιότερους μύθους: Από τις πολεμοχαρείς Αμαζόνες και τη βασιλείσσή τους Ιππολύτη, τη θεόσταλητη ζώνη της οποίας απέσπασε ο Ηρακλής κατά τον ένατο άθλο του, έως το ταξίδι του Φρίξου και της Έλλης στην πλώτη του χρυσόμαλλου ιπτάμενου κριαριού και την εκστρατεία των Αργοναυτών του Ιάσωνα στην Κοχίδα. Το γεγονός αυτό αποτελεί ισχυρή ένδειξη, ότι οι αρχαίοι Έλληνες γνώριζαν και βρι-

σκονταν σε επαφή με τις περιοχές αυτές πολύ πριν από τον 8ο π.Χ. αιώνα.

Με την ονομασία Πόντος έμεινε γνωστό το βόρειο παράλιο τμήμα της μικρασιατικής χερσονήσου, το οποίο έχει στο νότο την Καππαδοκία, ανατολικά την Κοχίδα και δυτικά την Παφλαγονία.

Η οροθέτηση του ιστορικού Πόντου ενέχει μεγάλες δυσκολίες και σε γενικές γραμμές μπορούμε να τον ορίσουμε ως την περιοχή μεταξύ του Σοχούμ (ανατολικά) και της Σινώπης (δυτικά). Μια νοητή, περίπου παράλληλη με την ακτή, γραμμή, που διέρχεται λίγο ψηλότερα από τη Σεβάστεια, ορίζει, συμβατικά, την επαρχία προς το νότο.

Η συνθήκη, που επικράτησε μεταξύ των Ελλήνων συγγραφέων, να μνημονεύουν χωριστά τον Πόντο, δεν μπορεί να ερμηνευθεί πειστικά από την αναμφισβήτητη διαφορά στην ιστορική και πολιτισμική εξέλιξη της περιοχής σε σχέση με την υπόλοιπη Μικρασία.

Ο «Πόντος», η θάλασσα είναι συνυφασμένη με την ιστορία, με τη ζωή του Ελληνισμού. Και ο Πόντος επίσης, η περιοχή γύρω από τη «Μαύρη Θάλασσα» με τα χιλιάδες χρόνια παρουσίας του ελληνικού στοιχείου, είναι ένα με την Ελλάδα, τον Ελληνισμό. Από την άποψη αυτή έχει ιδιαίτερο ενδιαφέρον μία «ξενάγηση» στον Πόντο και το «Ασφαλιστικό ΝΑΙ» φιλοξενεί στις σελίδες του ορισμένα αποσπάσματα από το βιβλίο «Ο Πόντος των Ελλήνων» εκδόσεις «Εφessos» γιατί, όπως έλεγε και ο Ευριπίδης, «Οἴβιος ὅστις ἱστορίης ἔσχεν μάθησιν» (τυχερὸς αὐτὸς που διδάχτηκε ιστορία)

ΣΥΝΑΙΣΧΗΜΑΤΙΚΑ
ΑΣΦΑΛΙΣΤΙΚΟ
ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ
Επιμέλεια: Λάμπρος Καραγεώργιος

Η περιοχή του Πόντου αποτέλεσε θέατρο εξέλιξης του δεύτερου ελληνικού αποικισμού (8ος π.Χ. αι.). Πρώτη ιδρύθηκε, από τους Έλληνες της Μιλήτου, η Σινώπη και αυτή με τη σειρά της, μετά από χρόνια, ίδρυσε τα Κοτύωρα, την Τραπεζούντα και την Κερασούντα. Ακολούθησαν οι Μεγαρείς, οι Φωκαείς, οι Αθηναίοι και η παραλία του Εύξεινου γέμισε ελληνικές πόλεις. Οι αποικίες δημιουργήθηκαν με στόχο την αναζήτηση μετάλλων, αλλά σύντομα εξελίχθηκαν σε εμπορικά κέντρα. Αναγκασμένες να επιβάλλουν την ύπαρξη και την παρουσία τους, χρησιμοποίησαν τη δύναμη των όπλων και την αίγλη του πολιτισμού τους.

Ο Πόντος έλαβε το όνομα αυτό και απέκτησε πολιτική σημασία, μόνο κατά τη μετά τον Μ. Αλέξανδρο εποχή. Ο Χριστιανισμός, χάρη και στη μεγάλη εξάπλωση της ελληνικής γλώσσας, διαδόθηκε ταχύτατα από τα πρώτα κιόλας αποστολικά χρόνια. Ως πρώτοι κήρυκες του Ευαγγελίου φέρονται οι απόστολοι Ανδρέας και Πέτρος.

Αν δεχθούμε τους αριθμούς που δίνει ο Αρχιμανδρίτης Πανάρετος Τοπαλίδης, ο ελληνικός πληθυσμός του Πόντου στην εποχή του Πρώτου Παγκοσμίου Πολέμου έφθανε τις 700.000. Ωστόσο, πιο κοντά στην πραγματικότητα βρίσκονται τα στοιχεία από την απογραφή του ελληνικού πληθυσμού της Μικράς Ασίας, η οποία διενεργήθηκε το 1911 από τις κατά τόπους Προξενικές Αρχές.

Σύμφωνα με αυτά, οι Έλληνες κάτοικοι του Πόντου ήταν 400.000 περίπου. Αντίθετα από τα αναμενόμενα, μεγαλύτερη συγκέντρωση πληθυσμού καταγράφεται στις μητροπόλεις Αμάσειας (123.398 κατ.) και Νεοκαισάρειας (102.563 κατ.), ένα μέρος των οποίων ανήκαν γε-

Ο Κινηματογράφος της Τραπεζούντας στους «κήπους» (αρχές 1900)

Προσφυγόπουλα. Κωνσταντινούπολη 1923

ωγραφικά στο βίλαετι της Σεβαστείας και της Κασταμονής. Ο αισθητά περιορισμένος αριθμός των Ελλήνων κατοίκων του βίλαετιού της Τραπεζούντας, οφείλεται κατά κύριο λόγο στη μετανάστευση προς τη Ρωσία.

Οι Έλληνες του Πόντου

Τα δυτικά παράλια της Μικράς Ασίας, η Καππαδοκία και ο Πόντος, αποτελούν τις περιοχές εκείνες της Μικράς Ασίας, όπου υπήρξαν συμπαγείς ελληνικοί πληθυσμοί μέχρι την Ανταλλαγή (1923). Η ζωή, ωστόσο, των Ελλήνων κατοίκων τους δεν χαρακτηριζόταν από τις μεταξύ τους επαφές και αλληλεπιδράσεις, τουλάχιστον μέχρι τον 19ο αιώνα.

Παρά το γεγονός ότι χαρακτηριστικό στοιχείο της ταυτότητας και της συλλογικής τους συνείδησης υπήρξε η Ορθοδοξία, με αδιαμφισβήτη-

το πνευματικό της κέντρο την Κωνσταντινούπολη, ο γεωγραφικός παράγοντας, ο οποίος επηρέασε και την ιστορική τους διαδρομή, συνέτεινε στην πολιτιστική, κοινωνικοοικονομική και γλωσσική τους διαφοροποίηση.

Ο ελληνικός πληθυσμός των δυτικών παραλίων της Μικράς Ασίας, της Σμύρνης, κυρίως, και της γύρω από αυτήν περιοχής, παρουσιάζεται ανανεωμένος και ενισχυμένος από τον 18ο αι. κ.ε., χάρη στην εγκατάσταση Ελλήνων από τα νησιά του Αιγαίου, την Πελοπόννησο κ.ά. Αντίθετα, απομονωμένοι από ορεινούς όγκους και έρημους, στην ενδοχώρα της Μικράς Ασίας, οι Έλληνες της Καππαδοκίας ζούσαν σε κλειστές κοινωνίες, που ανάγουν τις ρίζες τους στην εποχή του Βυζαντίου.

Ο μοναδικός δρόμος τους προς τη θάλασσα περνούσε μέσα από τις κοιλάδες του Ταύρου και οδηγούσε στα νότια μικρασιατικά παράλια, ανοικτά στη Μεσόγειο. Α-

Ο μητροπολίτης Αμάσειας Γερμανός Καραβαγγέλης (δεξιά) με ορφανά από τους διωγμούς των Νεοτούρκων κατά τις πρώτες μέρες της περισυλλογής τους. Αμυσός 1919

νοικτή σε μια άγλη θάλασσα, τον Άξενο (και κατ' ευφημισμό Εύξεινο) Πόντο ήταν η τρίτη περιοχή, ο Πόντος, στις βόρειες ακτές της Μικράς Ασίας, όπου ανιχνεύεται συνεχής παρουσία του ελληνικού στοιχείου από την αρχαιότητα.

Οι πρώτες, πράγματι, επαφές του ελληνικού κόσμου με τον Εύξεινο Πόντο, την περιοχή του Πόντου και τον γειτονικό του Καύκασο, μπορούν να αναζητηθούν στην αποκρυπτογράφηση των αρχέγονων μύθων του για τον ευεργέτη ήρωα Προμηθέα, δεσμώτη στον Καύκασο για τριάντα χρόνια, για την περιπετειώδη φυγή του Φρίξου και το τέρμα του ταξιδιού του στη χώρα των Κόλχων, για το τρόπαιο

των Αργοναυτών, το χρυσόμαλλο δέρας, για τους άθλους του Ηρακλή στη χώρα των Αμαζόνων κ.ά. Χώρος οικείος, λοιπόν, για τους Έλληνες ο Εύξεινος Πόντος, στον οποίο έκαναν δυναμικά την εμφάνισή τους μετά την ίδρυση (από τον 8ο αι. π.Χ. κυρίως) μιας αλυσίδας ελληνικών αποικιών, που στεφάνωναν, στην κυριολεξία, τις ακτές του.

Η θάλασσα αυτή υπήρξε το σταθερό και αμετακίνητο στους αιώνες βορεινό σύνορο του Πόντου. Και από τις υπόλοιπες, ωστόσο, πηλεις της, η περιοχή περικλείεται από υψηλές, τραχιές οροσειρές, που για αιώνες απέτρεπαν τη διείσδυση ξένων. Ο Πόντος, ωστόσο,

Αριστερά, περίπατος φιλικής συντροφιάς από την Τραπεζούντα στο Σοούν Σου (Κρυονέρι), πρώτο αμάξι, Μπογιατζίδης, Αλκιβιάδης Καπαγιαννίδης, δεύτερο αμάξι, Παναγιώτης Εφραιμίδης, Θεοφύλακτος Θεοφιλάκτου, τρίτο αμάξι, Αναστάσιος Λεοντίδης, Λάζαρος Κωνσταντινίδης, έφιππος, Αδάμ Κ. Θεοφύλακτου. Δεξιά, η Φιλαρμονική της Τραπεζούντας με σκούρες στολές και πηλίκια και η Φιλαρμονική Αμυσού με λευκές στολές και φέσια, σε επίσημη επίσκεψη στο προάστιο της Τραπεζούντας Σοούκ Σου.

Ο Πόντος των Ελλήνων

δεν αποτελεί γεωγραφική ενότητα χωρισμένη από την υπόλοιπη μικρασιατική ενδοχώρα. Και στη συνείδηση των ξένων ταξιδιωτών (με ελάχιστες εξαιρέσεις) ήταν καθιερωμένος ως τμήμα της Μικράς Ασίας. Σπάνια, μάλιστα, αποτέλεσε ειδικό αντικείμενο των ενδιαφερόντων τους και αποκλειστικό στόχο του ταξιδιού τους.

Στα μάτια τους, ο Πόντος αποτελούσε το πέρασμα για την Αρμενία, τον Καύκασο, την Περσία και τις Ινδίες. Με εξαίρεση, μάλιστα, το ενδιαφέρον των Καθολικών για θρησκευτική διείσδυση, η περιοχή δεν είχε προσελκύσει την προσοχή των Ευρωπαίων από άποψη οικονομική, πολιτική και επιστημονική, πριν τουλάχιστον από τη δεκαετία του 1830 ή καλύτερα πριν από τον Κριμαϊκό Πόλεμο (1854-1856).

Η συνήθεια που επικράτησε ανάμεσα σε ορισμένους, Έλληνες κυρίως, συγγραφείς να μνημονεύουν τον Πόντο χωριστά από τη Μικρά Ασία, μπορεί να οφείλεται και στο

Αριστερά, Αρτεμής Ξανθοπούλου - Κυριακού, Καθηγήτρια Νεοελληνικής Ιστορίας, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, δεξιά, ο καπτάν Γιώργης Κωνσταντινίδης, ισόβιος Δήμαρχος Τραπεζούντας σε κοινωνική εκδήλωση, στη Λεωφόρο Ακροπόλεως, Κερασούντος.

Κάτω, συσσίτιο για Πόντιους πρόσφυγες πριν τη μεταφορά τους στην Ελλάδα, Κωνσταντινούπολη 1923

γεγονός ότι η Αυτοκρατορία των Κομνηνών (που επιβίωσε της κατάκτησης της λοιπής Μικράς Ασίας) μετά την κατάλυσή της (1461), εντάχθηκε διοικητικά στις ευρωπαϊκές επαρχίες της οθωμανικής αυτοκρατορίας και όχι στις ασιατικές (Anadolu). Ίσως, όμως, και να υπαγορεύθηκε από τη διαπίστωση διαφορών στην ιστορική και πολιτισμική εξέλιξη της περιοχής σε σχέση με τον υπόλοιπο μικρασιατικό χώρο. Γιατί είναι γεγονός ότι η γεωπολιτική θέση του Πόντου και η γεωφυσική διαμόρφωση του εδάφους του επηρέασαν αποφασιστικά σε πολλές περιπτώσεις και την ιστορική εξέλιξη της περιοχής.

Δίαυλοι επικοινωνίας με τους υπόλοιπους Έλληνες

Παρά την απόσταση, τη γεωγραφική τους απομόνωση και τις πολιτισμικές τους ιδιαιτερότητες, οι Έλληνες του Πόντου δεν έπαψαν να ταυτίζονται με το υπόλοιπο Γένος.

Την ταύτιση αυτή μπορούμε να την ανιχνεύσουμε και στη διαδρομή που ακολούθησε ο εθνωθυμικός τους αυτοπροσδιορισμός. Έχουμε πρώτα τη διαχρονική χρήση κατά τον βυζαντινό Μεσαίωνα μέχρι και τη νεότερη περίοδο του ονόματος Ρωμαίος/Ρωμιάς («εμείς πα Ρωμαίοι είμεν»), ο οποίος μάλιστα επιβιώνει ως αυτοπροσδιοριστικό και των ποντιόφωνων μουσουλμάνων του Πόντου. Ως Ρωμαίοι εξαίτητοι (οι ελληνόφωνοι) και ως Rum και Urum (οι τουρκόφωνοι) αυτοπροσδιορίζονταν και οι Έλληνες του Πόντου που είχαν μεταναστεύσει κατά τον 19ο κυρίως αιώνα, στον γειτονικό τους Καύκασο. Η χρήση του όρου Έλληνας ακολούθησε και στον Πόντο διαδρομή παρόμοια με του υπόλοιπου ελληνοκατοικημένου χώρου της Βυζαντινής και στη συνέχεια της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας.

Ταυτίστηκε δηλαδή αρχικά, μετά την επικράτηση του Χριστιανισμού, με τον όρο ειδωλολάτρης, εθνικός, για να αναδυθεί σταδιακά, από τον 11ο αιώνα κ.ε., να αποκαθαρ-

Αριστερά, ανώτεροι υπάλληλοι της τράπεζας Καπαγιαννίδη, που διατηρούσε υποκατάστημα στην Τραπεζούντα, το Βατούμ και το Ερζερούμ, κάτω στο κέντρο ο Άλκης Καπαγιαννίδης, δεξιά, ο καπτάν Γιώργης Κωνσταντινίδης με την Ελληνική Δημογεροντία Κερασούντας. Κάτω αριστερά, από την εορτή των Θεοφανείων στο μώλο της Τραπεζούντας 1917, δεξιά αναμνηστική οικογενειακή φωτογραφία

θεί από τον απαξιωτικό χαρακτήρα, που του είχε αποδοθεί και να υιοθετηθεί ως εθνωθύμιο, πλέον, από ευρύτερα στρώματα πεπαιδευμένων, κυρίως, ορθόδοξων χριστιανών ελληνικής καταγωγής ή ελληνικής παιδείας, κατά τον 19ο αιώνα. Με την αναβίωση του εθνωθυμίου Έλληνες συνδέεται και η συνήθεια του Τραπεζούντιου δασκάλου Σάββα Τριανταφυλλίδη να «βαπτίζει», λίγα χρόνια πριν από την Επανάσταση (1816), μέσα στην τάξη τους μαθητές του με αρχαία ελληνικά ονόματα (Ξενοφών, Ισοκράτης, Πλάτων κ.ά.). Παλαιότερη μνεία για τη «διελληνική» (κατά την έκφραση του Κ. Θ. Δημαρά) συνήθεια αυτή, έχουμε από την Αθήνα (1813/Διονύσιος Πύρρος) και από την Καππαδοκία (μετά τη δημιουργία του ελληνικού κράτους).

Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι στην ταύτιση που επισημάνθηκε, έπαιξαν σημαντικό ρόλο η θρησκεία

Ο Πόντος των Ελλήνων

Επάνω ο Εφρευθέριος Βενιζέλος συζητά με τον μητροπολίτη Τραπεζούντας τα ζητήματα του αλύτρωτου ελληνισμού του Πόντου, Παρίσι, Απρίλιος - Μάιος 1919, δεξιά η μεγάλη αυλή της Μονής Σουμελά, διακρίνεται η εκκλησία του σπήλαιου

και η παιδεία των Ελλήνων του Πόντου και η κοινή «εν αιχμαλωσία» συμπόρευση από τον 15ο αιώνα κ.ε. με το υπόλοιπο Γένος. Ας μη μας διαφεύγει, επίσης, ότι η Πόλη υπήρξε για αιώνες όχι μόνον το διοικητικό, αλλά και το αδιαφιλονίκητο θρησκευτικό και πνευματικό σημείο αναφοράς όλων των Ρωμιών. Ειδικότερα, όμως, για τον Πόντο, τους διαύλους επικοινωνίας κράτησαν ανοικτούς οι Τραπεζούντιοι αξιωματούχοι και οι ισχυρότεροι οικονομικά κάτοικοι της αυτοκρατορίας των Κομνηνών, οι οποίοι είχαν εγκατασταθεί εκεί αμέσως μετά το 1461. Μαρτυρία της δύναμης που είχαν αποκτήσει πολύ σύντομα, αποτελεί η ανάδειξη (με ανορθόδοξα μέσα) κατά το 1466 στον πατριαρχικό θρόνο του ευνοούμενου τους Τραπεζούντιου ιερομονάχου Συμεών.

Ο κύκλος των ισχυρών οικονομικά Τραπεζουντίων στην Πόλη διευρύνθηκε με την κατά τον 17ο αιώνα φυγή από τον Πόντο και εγκατάσταση στην Κωνσταντινούπολη των οικογενειών Υψηλάντη, Μουρούζη, Καρατζά και Ρίζου. Οι ευκαιρίες που είχαν για εύκολο και γρήγορο, μέσω του εμπορίου, πλουτισμό, ενίσχυσαν την πολιτική επιρροή της παροικίας,

Μυροδόχη από σφυρήλατο επίχρυσο ασήμι, Τραπεζούντα 1670 (από τη συλλογή του Μουσείου Μπενάκη)

τόσο στο Πατριαρχείο όσο και στην οθωμανική αυλή και εξασφάλισαν την ένταξή τους στον κύκλο των Φαναριωτών. Παράλληλα, οι δεσμοί με την ιδιαίτερη πατρίδα τους εκφράστηκαν όχι μόνον με την υποστήριξη των συντοπιτών τους στην Πόλη, αλλά και με δωρεές προς τις μονές και τα σχολεία της Τραπεζούντας. Η εύνοιά τους συνεχίστηκε και μετά την ανάδειξη ορισμένων από αυτούς σε ηγεμόνες της Βλαχίας και της Μολδαβίας. Ενδεικτικά τελείως αναφερόμαστε στο «αυθεντικό χρυσόβουλο» του 1803, με το οποίο ο Αλέξανδρος Κωνσταντίνου Μουρούζης ενισχύει χρηματικά την Ελληνική Σχολή στην Τραπεζούντα, ύστερα από σχετική επιστολή του μητροπολίτη της «και την ανέκαθεν εκ προγόνων ημών τιμώντες πατρίδα». Δεν πρέπει, παράλληλα, να παραβλέψουμε την ενίσχυση της παροικίας χάρη στην εποχιακή αποδημία ή τη μονιμότερη εγκατάσταση στην Κωνσταντινούπολη διαφόρων επαγγελματιών από τον Πόντο, όπως π.χ. των χαλκέων από το χωριό Λιβερά, κ.ά. Τον δρόμο προς την Κωνσταντινού-

πολη έπαιρναν και οι λόγιοι του Πόντου, ιερομόναχοι στην πλειονότητά τους, μέχρι το 19ο αιώνα, για τη βελτίωση των πνευματικών τους εφοδίων. Εκεί, άλληλωςτε, προσφέρονταν διέξοδοι για τις εκπαιδευτικές τους ανησυχίες και ελπίδα σταδιοδρομίας στη Μεγάλη του Γένους Σχολή. Σε έναν από αυτούς, τον Σεβαστό Κυμινήτη, οφείλεται κατά γενική εκτίμηση η αναζωπύρωση στην Τραπεζούντα του ενδιαφέροντος για την Παιδεία.

Δίπλα στον Ελληνισμό

Οι λόγιοι του Πόντου, συνεπικουρούμενοι και από τη νεοδημιουργημένη αστική τους τάξη, συνταίριασαν έκτοτε τα βήματά τους με των υπολοίπων Ελλήνων. Την απόσταση που τους χώριζε από το εθνικό τους πλέον κέντρο, την Αθήνα, κατάφεραν να την

Πάνω: Η Μονή της Παναγίας Σουμελά, αριστερά η εικόνα της Θεοτόκου, σύμβολο επί αιώνες της πίστης του ποντιακού ελληνισμού

καλύψουν, στο ιδεολογικό επίπεδο, με την εντατικοποίηση της ελληνικής τους εκπαίδευσης και την οικονομική στήριξη των νέων τους για φοίτηση στο Πανεπιστήμιο Αθηνών (ιδρ. 1837), καθώς και την υπέρμετρη δραστηριοποίηση των διεκπαιδευτικών και πολιτιστικών τους Συλλόγων. Από την άλλη μεριά, το δρόμο για τον Πόντο πήραν εκατοντάδες δασκαλοι και δασκάλες από το ελεύθερο ελληνικό κράτος, προκειμένου να καλύψουν τις ανάγκες των εκπαιδευ-

Ο Πόντος των Ελλήνων

Επάνω εξαμηνιαίος έλεγχος μαθητή του δημοτικού σχολείου του «Φροντιστηρίου της Τραπεζούντας» (δεξιά) 1919 σύμβολο της πνευματικής ακμής του ελληνισμού του Πόντου

Πόντιοι, Ρώσοι και άλλοι ξένοι μεταλλουργοί

τηρίων, που άρχισαν να πωλη-
πλησιάζονται θεαματικά κατά το
δεύτερο μισό του 19ου αιώνα.

Η συμπάθεια και η συναισθη-
ματική συμμετοχή τους στις περι-
πέτειες του έθνους τους, αποτυ-
πώθηκαν εύγλωττα στον περιο-
δικό και ημερήσιο Τύπο τους και
στην αρθρογραφία τους σε αντί-
στοιχα έντυπα της Αθήνας και της
Κωνσταντινούπολης. Ανάλογες
δραστηριότητες ανέπτυξε και η,
αγροτική στην πλειονότητά της,
διασπορά τους στη Ρωσία. Μαρ-
τυρείται η συμμετοχή Ελλήνων
εθελοντών από τον Καύκασο,
που στρατεύτηκαν, στην υπόθεση
του άτυχου για την Ελλάδα πολ-
έμου του 1897 και των Βαλκα-
νικών Πολέμων.

Η απόσταση, λοιπόν, που χώ-
ριζε το ελεύθερο ελληνικό κράτος
από τον Πόντο, καλύφθηκε ιδε-
ολογικά, παρά την αίσθηση απο-
μόνωσης που εξακολουθούσε
να διακατέχει τους κατοίκους του.

Παιδεία

Η παιδεία και η εκπαίδευση
στον Πόντο, μετά από μια βαθιά
μακρόχρονη κρίση, που πέρασε
από το 1461, άρχισε από τα μέσα
του 19ου αιώνα να αναπτύσσεται.
Από την εποχή αυτή, η εκπαίδευ-
ση θεωρήθηκε από τους Ποντίους
κοινωνικό αγαθό, το οποίο έπρε-
πε να το απολαύσουν, όχι μόνο
οι άνδρες, αλλά και οι γυναίκες.

Τα Φροντιστήρια Τραπεζούντας
και Αργυρούπολης γνώρισαν
μέρες δόξας και παράλληλα δη-
μιουργήθηκαν και νέα σχολεία.
Γενικά, η παιδεία στον Πόντο κι-
νήθηκε μέσα στο πλαίσιο της
ελληνικής και ορθόδοξης παρά-
δοσης και στάθηκε –ιδίως κατά
τον 19ο και 20ό αιώνα– σε αξιο-
ζήλητο επίπεδο.

Απόδειξη της διαπίστωσης αυ-
τής είναι και η πληθώρα των
λογίων ποντιακής καταγωγής που
ήρθαν στην Ελλάδα μετά το
1922.

Τα Μεταλλεία

Ο Μεσογειακός Πόντος και ιδιαίτερα η Χαλδία, γνωστή στην
αρχαιότητα ως Χαλύβη ή Χαλυβία, «χώρα μεσόγειος μεταξύ
του Ευξείνου Πόντου, του Αντιαύρου, της Κοιλίδος και της
Σκυθικής και απετελείτο από ορεινά το πλείστον χωρία, πηλην
διαμερίσματος τινός του μετέπειτα Χερσίανον ονομασθέντος»,
υπήρξαν σπουδαία κέντρα μεταλλουργίας, χάρη στα πλούσια
κοιτάσματα αργύρου, αλλά και άλλα μεταλλεύματα, όπως
λι.χ. χαλκό, μαγγάνιο κλπ., τα οποία η Φύση «έδωσε απλό-
χερα» στην περιοχή. «Άπασα η Χαλδία άτε πατρώδης και
φαραγγώδης ούσα γέμει μεταλλείων, των πλείστων αργυρού-
χων», αναφέρει σχετικά ο Ι. Π. Ελευθεριάδης.

Η λειτουργία των μεταλλείων της Χαλδίας παρουσίασε
πολλές μεταπτώσεις στο πέρασμα των αιώνων, ωστόσο ο
θρύλος για τον πλούτο και την εκμετάλλευση του υπεδάφους
της φθάνει χρονικά έως τους μυθικούς χρόνους, την αργοναυ-
τική εκστρατεία και την προϊστορική εποχή. Στους Ομηρικούς
μάλιστα χρόνους, πληροφορούμαστε ότι τα μεταλλεία, όχι
μόνο ήταν γνωστά, αλλά βρίσκονταν και σε πλήρη λειτουργία:
«αυτάρ Αηΐζωνων – βδίοις και επίστροφος ήρχον – τηλόθεν
εξ Αηΐβης όθεν αργύρου εστί γενέθλη...» (Ομήρου Ιλιάς Β΄
κατάλογος νεών. 52, 855-857).

Η «χρυσή εποχή», όμως, της επαρχίας Χαλδίας, περίοδος
στην οποία η Χαλδία έφθασε στο απόγειο της ακμής της, της
οικονομικής ευμάρειας και, κατά συνέπεια, της αύξησης του
πληθυσμού της, είναι σίγουρα ο 17ος και 18ος αιώνες. Καθώς

η Αργυρούπολη έφτασε να θεωρείται το 18ο αιώνα η πλουσιότερη
και ισχυρότερη πόλη του Πόντου, πλήθος κατοίκων από τα παράλια
και την ευρύτερη περιοχή του Πόντου είχαν συρρεύσει τους προη-
γούμενους αιώνες στην Χαλδία, και ειδικότερα στην ορεινή γύρω
από τον Κάνη ποταμό περιφέρεια της Αργυρούπολης, για να προ-
στατευθούν από τις διώξεις και τις βίαιοπραγίες των τοπικών ηγεμό-
νων (ντερεμπέδων), αλλά και με σκοπό να εργασθούν στα εκεί
μεταλλεία.

ΠΗΓΗ: «Ο ΠΟΝΤΟΣ των Ελλήνων»

Εκδόσεις ΕΦΕΣΟΣ

Χορός Σέρα (Πυρρίχιος)

Το δυναμικό και υγιές αυτό κύτταρο του ελληνικού
στοιχείου της Μ. Ασίας σωστά χαρακτηρίστηκε για την ε-
θνική προσφορά του «κιβωτός» σημαντικού τμήματος του
Ελληνισμού του Πόντου και εν γένει του μικρασιατικού
Ελληνισμού. Συμμετείχε ακόμη και στον ένοπλο αγώνα
των Ποντίων (ανταρτικές ομάδες στην περιοχή Ακνταγ
μαντέν, Κιουμούς μαντέν με ονομαστικούς οπλαρχηγούς,
όπως ο Κωνσταντίνος Καραχισσαριδής, ο Χαρ. Κοντοβρα-
χιονίδης και ο Ευάγ. Ιωαννίδης) ενάντια στα σχέδια των
Τούρκων για αφανισμό του Ποντιακού Ελληνισμού, στην
περίοδο 1914-1922.

Η ανταλλαγή των πληθυσμών (1923-1924), που
ακολούθησε τις ανηλεείς διώξεις και σφαγές, σήμα-
νε το οριστικό τέλος της παρουσίας και δράσης του
Ελληνισμού στην Ανατολή. Οι μεταλλουργοί (μα-
ντεντζήδες), κατά το παράδειγμα όλων των ομοε-
θών τους, πορεύτηκαν κι αυτοί στο δύσκολο και
αβέβαιο δρόμο της προσφυγιάς, εγκαταλείποντας
τις πατρογονικές εστίες τους και τις στοές των μεταλ-
λείων τους. Ερχόμενοι στην Ελλάδα εγκαταστάθη-
καν, κυρίως, σε αμιγείς προσφυγικούς οικισμούς
μαντεντζήδων της Β. Ελλάδας στους νομούς Δράμας,
Σερρών, Κιλίκης και Κοζάνης. Πολύ γρήγορα κατά-
φεραν, όπως και η συντριπτική πλειοψηφία του
προσφυγικού στοιχείου, να προοδεύσουν και να
συμβάλουν τα μέγιστα στην ανάπτυξη και προκοπή
αυτού του τόπου.

Ο Πόντος των Ελλήνων